

Pozsony, 1970. január 9. Varga Ferenc pozsonyi magyar konzul jelentése a szlovákiai magyarság helyzetének alakulásáról 1969-ben, a nemzetiségi alkotmánytörvény gyakorlati realizálására kidolgozott törvénytervezetéről és azok sorsáról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 1/Szt/1970.

Pozsony, 1970. január 9.

Készült: 5 példányban.

Tárgy: A szlovákiai magyarság

Kapják: 3 pl. Központ.

helyzetének alakulása 1969-ben

1 pl. nagykövetség, Prága.

1 pl. saját.

1968 végén és 1969 elején a szlovákiai magyarság vezetői (s ugyanúgy az ukrán nemzetiség vezetői) azt a célt tűzték maguk elé, hogy kialakítsák és megerősítsék a nemzetiségi politika pozícióit és érvényesítsék a nemzetiségi problémák intézményes megoldásának az elvét (l. 6/1/1969. szt. jelentésünket).⁵⁰⁷ Ahogy azonban a 6/1969. szt. jelentésünkben⁵⁰⁸ arra utaltunk, várható volt, hogy a nemzetiségek helyzetére vonatkozó, 1968 októberében aláírt alkotmányjogi törvény megvalósítása Szlovákiában nem kevés akadályba fog ütközni. Azóta bebizonyosodott, hogy minden jelentős pozíciónak nemzetiségi személlyel történő betöltéséért hosszú, néha hónapokig tartó harcot kellett folytatni.

Ha most, a föderáció megvalósításának első éve után megvizsgáljuk, javult-e a szlovákiai magyarság helyzete, kétségtelenül igennel kell válaszolnunk. A 144/1968. sz. alkotmányerejű rendelet első alkalommal a nemzetiségeknek is biztosítja a kollektív jogot, amely kedvezőbb feltételeket teremt nemzeti fejlődésük számára és biztosítja aktívabb részvételüket az állami hatalom végrehajtásában. E törvény alapján jött létre a nemzetiségi tanács és titkárság, mint a Szlovák Szocialista Köztársaság Kormányának tanácsadó és kezdeményező szerve, továbbá a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Bizottsága. Ilyen szervekkel a nemzetiségek Szlovákiában korábban nem rendelkeztek.

A nemzetiségeknek juttatott kollektív jog alapján kerültek be magyar, ill. ukrán nemzetiségű személyek a szlovákiai törvényhozó és végrehajtó szervekbe. Szabó Rezső a Szlovák Nemzeti Tanács egyik alelnöke, Dobos László tárca nélküli miniszter a szlovák kormány tagja, Tolvaj Bertalan a nemzetiségi titkárság vezetője, Németh Jenő a földművelés- és élelmezésügyi miniszter, Rácz Olivér az oktatásügyi miniszter egyik helyettese lett. (Egyesek Vaskovics⁵⁰⁹ pénzügyminiszter-helyettes is a magyar miniszterhelyettesek közé sorolják, ez azonban vitatható kérdés). Fábry István, a Szlovák Nemzeti Tanács

507 A hivatkozott, 1969. február 20-án kelt jelentést nem közöltük, mivel az az SZNT Nemzetiségi Bizottságának a képviselői testületek és a végrehajtó szervek melletti nemzetiségi szervekről kidolgozott törvényjavaslatát tartalmazta, amelyet e kötet 77. sz. dokumentumaként teszünk közzé.

508 Lásd a 139. sz. dokumentumot.

509 Ludovít Vaškovičről van szó.

Nemzetiségi Bizottságának az elnöke ugyancsak magyar nemzetiségű. (Az ukránok két miniszterhelyettesi pozíciót kaptak: a Kultúraügyi Minisztériumban és a Tervhivatalban.)

Mindez tagadhatatlanul jelentős eredmény a szlovákiai nemzetiségek, így a magyar nemzetiség számára is. Mégis az tapasztalható, hogy a szlovákiai magyarság nincs megelégedve e vívmányokkal. Az elégedetlenség már a Csemadok 1969 márciusában megtartott X. rendkívüli közgyűlésén nyíltan kifejezésre jutott (I. 6/5/1969. sz. jelentésünket).⁵¹⁰ A küldöttek – központi, járási és helyi funkcionáriusok – többsége felszólalásában arról beszélt, hogy a magyar nemzetiség körében nagyfokú csalódottság tapasztalható a nemzetiségekre vonatkozó alkotmányerejű törvény lassú végrehajtása, a nyíltan vagy burkoltan megnyilvánuló szlovák nacionalizmus miatt.

E csalódottság sok magyarban ma is él. Utalt erre a nemrég vele folytatott beszélgetés alkalmával Tolvaj Bertalan, a nemzetiségi titkárság vezetője, méginkább azonban Szőke és Takács, a Csemadok vezető titkára, ill. titkára.

Felvetődik a kérdés, indokolt-e az az elégedetlenség, amely a szlovákiai magyarság egyes köreiből megnyilvánul.

Az 1968. augusztusi események után az ismert körülmények miatt megszűntek azok a nacionalista támadások, amelyek különösen az év márciusa óta szlovákok és magyarok között egyre nagyobb méreteket öltöttek. Szlovák részről lázas tevékenységet fejtettek ki a föderációról szóló törvény mielőbbi kidolgozása érdekében. A Csemadok vezetőisége, látva ezt az igyekezetet, szintén azon fáradozott, hogy az adott helyzetben minél több jogot harcoljon ki a szlovákiai magyarság részére.

Kezdetben úgy látszott, hogy ez sikerülni is fog. Gustáv Husák, az SZLKP KB akkori első titkára személyesen megjelent a Csemadok KB szeptemberi ülésén és felszólalásában biztatóan nyilatkozott a magyarság leendő jogi helyzetéről, így például sajnálkozását fejezte ki amiatt, hogy az SZLKP nemrég lezajlott kongresszusán a magyar nemzetiség nem kapta meg a szükséges képviselőket az új Központi Bizottságban. Megígérte, hogy bizonyos idő eltelté után a párt ezt a problémát megoldja.

Ilyen és hasonló ígéretek után a magyarság vezetői egy sor követelménnyel – köztük nem egy irreális igénnyel – fordultak a párt vezetőségéhez és kérték azok mielőbbi megvalósítását. Így pl. már 1968. december elején elkészítették a szlovákiai nemzetiségi szervekről szóló törvényjavaslatot és kérték Husák első titkár közbejárását, hogy azt a Szlovák Nemzeti Tanács mielőbb tárgyalja meg és fogadja el törvényként.

Husák elvtárs a javaslatot nem utasította el, bár annak figyelmesebb áttanulmányozása után nem nehéz azt a következtetést levonni, hogy ilyen túlzott követeléseket semmiféle szlovák szerv nem lesz hajlandó elfogadni. A vele tárgyaló Szabó Rezsőnek, a Csemadok akkori vezető titkárnak csupán annyit mondott, hogy még egy ideig várni kell. Ugyanis egyelőre számolni lehet azzal, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács a tervezetet ilyen formában elutasítja és akkor nehezebb lesz azt ismét napirendre tűzni. Egy idő múlva azonban – legkésőbb májusig – a kérdés megoldást nyer.

Az említett találkozók után több mint egy év telt el, s az elhangzott ígéretek közül csak kis rész valósult meg.

Az SZLKP KB októberi plénumán a lemondott és kizárt tagok helyébe 24 új személyt kooptáltak a Központi Bizottságba. Ebből mindössze egy a magyar, Szabó Gyula (Szabó

510 Lásd a 142. sz. dokumentumot.

Rezső alelnök bátyja). Sem Fábry István, sem Lőrincz Gyula nem került be. Pedig mindkét elvtárs régi kipróbált kommunista, akik korábban tagjai voltak az SZLKP KB-nak, s akiket az 1968 januárja után tanúsított magatartásuk alapján alsóbb fórumokon sok elvhű kommunista is támogatott.

Nem történt előrehaladás a nemzetiségi szervekről szóló törvényjavaslat kérdésében sem. Több mint egy év után sem került az a Szlovák Nemzeti Tanács plénuma elé és egyelőre nincs is kilátásban, hogy azzal záros határidőn belül foglalkoznak.

A múlt év tavaszán a nemzetiségi tanács további törvénytervezetet dolgozott ki a nemzetiségek helyzetére vonatkozó alkotmányerejű törvény gyakorlati realizálására, azt átadták a pártközpontnak, a jelek szerint azonban az is a „süllyesztőbe került”.

Ugyanakkor múlt év novemberében az SZLKP KB Elnöksége foglalkozott a magyar és ukrán nemzetiség[i] szövetséggel, valamint a Matica slovenská kérdésével. Az elnökség megbízta Ľudovít Pezlár KB-titkárt és Miroslav Válek kultúraügyi minisztert, elnökségi tagokat, értékeljék e szervezetek tevékenységét és januárban tegyenek jelentést az Elnökségnek.

A Csemadok vezetőségétől nyert értesülés szerint 1970. január 1-ig kellett elkészíteniük munkájuk értékelését, amelynek egy példányát az SZLKP Központi Bizottságának, egy példányát a Nemzeti Front Központi Bizottságának, egy példányát pedig a Kultúraügyi Minisztériumnak kellett megküldeniök. Tudomásuk szerint a párt a saját szervezetein keresztül, továbbá a Kultúraügyi Minisztérium a maga vonalán – s valószínűleg a Nemzeti Front is – ugyancsak elkészíti az e szervezetekről szóló értékelést s azt követően a kérdést a közeljövőben az SZLKP KB Elnöksége tárgyalja meg. A Csemadok vezetősége a jelekből arra következtet, hogy az Elnökség olyan határozatot hoz, amely szerint a Csemadok és az ukrán szövetség a jövőben nem a Nemzeti Fronthoz, hanem a Maticához hasonlóan a Kultúraügyi Minisztériumhoz fog tartozni. Ebben jogkörük megnyirbálását látják és úgy értékelik ezt mint a Matica óhajának a megvalósítását.

Úgy véljük, nem szükséges hozzáfűzni, hogy amennyiben erre sor kerül, az újabb csatlódást és elkeseredést fog kiváltani a szlovákiai magyarság körében.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a föderáció létrejötte után a szlovákiai nemzetiségek is a korábbihoz képest nagyobb jogkört kaptak, kedvezőbb feltételek alakultak nemzeti fejlődésük számára. S amikor ezt jelentős pozitívumnak tartjuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy a nemzetiségeknek egyes pozíciókért nagy harcot kellett vívniok a különböző körökben még meglévő nacionalista szemlélet miatt.

Varga Ferenc
konzul

MOL, KÜM-TÜK, 1970-Csehszlovákia, 31. d., 00502-1970, gépelt, a szerző által aláírt tiszttárat

Pozsony, 1970. április 15. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadok vezetőségében várható személyi változásokról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám:1/1/Szt/1970.

Pozsony, 1970. április 15.

Előadó: Varga Ferenc, konzul

Tárgy: Várható személyi változások a Csemadok vezetőségében.

Készült: 5 példányban.

Melléklet: 38 oldal

Kapják: 3 pl. Központ.

1 pl. Nagykövetség, Prága.

1 pl. saját.

Korábbi jelentéseinkben⁵¹¹ beszámoltunk arról, hogy az 1969. márciusi közgyűlésen történt változások után a Csemadok vezetésében jobbratulódás történt. Akkori állítá-sunkat azóta a gyakorlat igazolta. A párt illetékes osztályán a jelenlegi vezetőséget úgy értékelik, mint amely erősen fertőzött nacionalista vonásokkal. Informátorunk szerint egyéb okokon kívül hozzájárultak ehhez bizonyos kispolgári nacionalista módon gondol-kodó magyarországi személyek (írók, művészek) is, de még erősebben tapasztalható a jugoszláv befolyás.

A nacionalista beütéseken kívül a Csemadok jelenlegi vezetőségének másik komoly hibája a személyi ellentétek. Fábry Zoltán ismert szlovákiai magyar író és publicista a múlt év októberében levélben fejezte ki aggodalmát a szervezetben uralkodó különböző személyi torzsalkodások miatt. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy Fábry Zoltán tö-rekvése nem járt eredménnyel. A személyi ellentétek odáig fajultak, hogy Dobos László elnök kérte Szőke József vezető titkár leváltását.

Több megbízható forrásból nyert értesülés szerint Szőke József rövidesen távozik a vezető titkári funkcióból és helyére Varga Béla kőbölküti pedagógust, az SZLKP KB tag-ját jelölték. Varga Sándor titkár helyére (aki ugyanott osztályvezető lesz) a Csemadok eddigi egyik osztályvezetője – ugyancsak Varga nevű⁵¹² – kerül.

Az SZLKP KB illetékes osztálya jelenleg értékeli a Csemadok 1968–69. évi munká-ját. Az eddig kialakított vélemény erősen negatív. A Csemadok által készített értékelés-sel (mellékelve)⁵¹³ az osztály nem ért egyet, azt átdolgozásra visszaadta.

Fábry István képviselőtől nyert értesülés szerint az SZLKP KB illetékes személyei őt kér-ték fel, hogy csináljon rendet a Csemadokban. Nevezett azonban nem kíván odamenni.

Itt említjük meg, hogy az SZLKP KB illetékes szervei negatívan értékelik Szabó Re-zsó volt vezető titkárnak, a Szlovák Nemzeti Tanács jelenlegi magyar alelnökének a Cse-madokban 1968-ban kifejtett tevékenységét is. Meg nem erősített információk szerint

⁵¹¹ Lásd a 140. és 142. sz. dokumentumot.

⁵¹² Varga János.

⁵¹³ A mellékelt értékelést itt nem közöljük, az azonos jelen kötet 116. sz. dokumentumával.